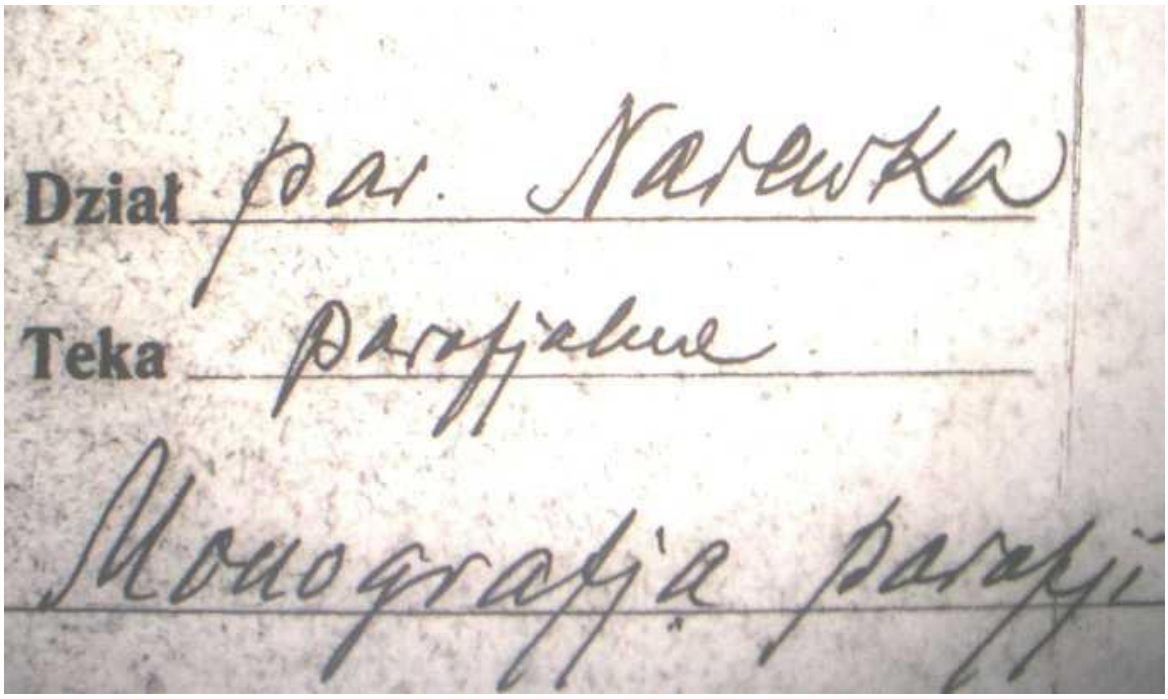

MONOGRAFIA

PARAFII

NAREWKA

Część I 3
GEOGRAFICZNY OPIS PARAFII 3
Rozdział I 3
Terytorium. 3
Rozdział II 4
Ludność 4
Rozdział III Stosunki gospodarczo - społeczne. 6
Część II PARAFIA POD WZGLĘDEM ARCHEOLOGICZNYM 8
Rozdział I Zabytki archeologiczne w obrębie parafii. 8
Rozdział II Kościół parafialny i filialny. Kaplice, klasztory. 8
1. Kościół parafialny. 8
Część III ORGANIZACJA I UPOSAŻENIE PARAFII DAWNIEJ A OBECNIE. 13
Rozdział I Kościół i organizacja parafii, jej dzieje. 13
Rozdział II Uposażenie parafii. 17
Rozdział III Kościoły filialne i klasztory. 18
CZĘŚĆ IV Kronika parafialna. 18
CZĘŚĆ V BIBLIOTEKA I ARCHIWUM. 19
Rozdział I Druki 19
Rozdział II Archiwum i rękopisy. 19

Część I

GEOGRAFICZNY OPIS PARAFII

Rozdział I

Terytorium.

Na krańcu puszczy białowieskiej, w dość malowniczej miejscowości województwa białostockiego, nad rzeką Narewką, lewym dopływem Narwi, w powiecie bielskim, jest położona niewielka osada Narewka. Ongiś, w czasach przedwojennych, pod względem terytorialnym znajdowała się ona w obrębie powiatu Pużańskiego, guberni grodzieńskiej, stale należąc do gminy Masiewo.

Parafia narewkowska przed wojną światową znajdowała się na terytorium trzech graniczących ze sobą powiatów; a mianowicie Pużańskiego, bielskiego i wołkowyskiego. Obecnie zaś obejmuje ona teren w powiecie bielskim: całkowicie gm. Masiewo i częściowo gmin: białowieskiej, hajnowskiej i narewskiej, oraz w powiecie wołkowyskim część gminy tarnopolskiej.

Pod względem geograficznym parafia znajduje się między 41 a 42 i 52 a 53. graniczy ona ze strony północno-wschodniej rzeką Narew z parafiami wisłocką i porozowską, ze strony północnej z parafią Przemienienia Pańskiego w Jałówce, ze strony zachodniej z parafią michałowską i narewską, z zachodnio-południowej z parafią hajnowską, z południowej z białowieską i ze wschodniej z szereszewską.

Obszar parafia narewska zajmuje: 24 x 30 = 720 km^2. powierzchnia parafii przedstawia sobą równinę z małymi pagórkami. Większych gór nie posiada. Rzeka Narew z dopływem swoim Narewką stanowią jedyne nawodnienie całego terytorium parafii. Jezior nie ma całkiem, natomiast są błota, zwane powszechnie „ługami”, które latem wysychają. Z nielicznych małych strumyków zasługuje na uwagę strumyk Leśna. W znacznej mierze parafia obejmuje puszczę białowieską, która stanowi najbardziej uroczą jej cząstkę. Gatunki drzew w niej są różnorodne, przeważają jednak dęby i świerki. Różnorodną również jest fauna. Ze zwierząt na szczególną uwagę zasługują: dziki, kozły, jelenie i łosie. Ze zwierząt drapieżnych są spotykane wilki i rysie. Z ptaków są wyróżniane słowiki i cietrzewie. Z płazów są niebezpieczne żmije.

Gleba na terenie parafii jest zbyt różnorodna, przeważa jednak piaszczysta. Torfowiska są bardzo nikłe i spotkać je można nad Narwią tylko. Łąk jest bardzo dużo, ale przeważnie należą do Skarbu Państwa; w prywatnym władaniu jest niewiele.

Drogi, tak zwane gościńce, są utrzymane należycie. Boczne drogi również są możliwe. Na terenie parafii szosy nie ma. O cztery kilometry od Narewki przechodzi kolej dwutorowa, łącząca Warszawę z Wilnem przez Siedlce, Wołkowysk i Lidę. Na terenie puszczy znajdują się wąskotorowe kolejki, służące dla eksploatacji leśnej.

Żegluga na terenie parafii nie istnieje. Ostatnimi czasy na rzekach Narewce i Narwi są spotykane dość często wycieczki kajakami. Na tychże rzekach odbywa się w odpowiednich sezonach spływ drzewa. Dawniej on był dość znaczny, obecnie zaś minimalny. Dróg dawniej uczęszczanych, a dziś zaniedbanych nie ma.

Na terenie parafii znajdują się miejscowości następujące:

a) należące do powiatu bielskiego:

- do gminy Masiewo: Babia Góra – 11 km, Biernacki Most – 5 km, Browsk – 20 km, Borowe – 8 km, Cichowola – 18 km, Czoło – 12 km, Długi Borek – 16 km, Golakowa Szyja – 18 km, Gnilec – 7 km, Gruszki – 4km, Huszczewina – 3km, Janowo – 1km, Jelonka – 2km, Jelonka Majdan – 6km, Kapitańszczyzna – 8km, Masiewo I – 10km, Masiewo II – 9km, Minkówka – 3km, Mychra – 12km, Łanczyno – 8km, Narewka, Niemierża -21 km, Niemierżanka – 20km, Ochrymy – 6km, Olchówka -5km, Olchówka Majdan – 6km, Podlewkowo – 5km, Podochrymy – 5km, Pasieki – 7km, Przechody – 11km, Smolany Sadek -13km, Sorocza Nóżka – 14km, Skupowo – 5km, Skupowo Majdan – 6km, Stoczek 1km, Świnoryje – 1km, Suszczy Borek -5km, Tuszemla – 14km, Tuszemlanka – 15km, Zabłotczyzna – 1km, Zabrody 7km.
- do gminy Białowieża: Budy – 16km, Teremiski – 14km.
- do gminy Narew: Porosłe – 14km.

b) należące do powiatu Wołkowyckiego:

- do gminy Tarnopol: Bołtryki -10km, Eliaszuki -14km, Grodzisk -1km, Leśna -4km, Lewkowo Nowe 6km, Lewkowo Stare - 7km, Łuka - 11km, Mikłaszewo - 3km, Michnówka - 12km,Nowiny -9km, Narewka Dworzec -4km, Planty – 3km, Siemianówka – 7km, Tarnopol -10km.

Nadmienić należy, że miejscowości powyżej podane nie są wszystkie zamieszkane przez katolików, chociaż znajdują się na terenie parafii narewkowskiej.

Rozdział II

Ludność

Ogólna ilość zaludnienia parafii narewkowskiej, na podstawie ostatniego powszechnego spisu ludności, wynosi 17078 osób. Na tak znaczną liczbę parafian katolików jest: stałych 1385 i niestałych 300 osób, a więc w przybliżeniu liczba ich sięga 1685 osób.

W mowie potocznej mieszkańcy okoliczni posługują się gwarą białoruską mocno zabarwioną ukrainszczyzną. Młodsze pokolenie w środowiskach katolickich chętnie posługuje się mową polską. Daje się zauważyć ogólną tendencję w tym kierunku również u młodzieży prawosławnej. Oddziaływa na to szkoła i niedrugorzędnie obcowanie z młodzieżą i ludnością katolicka.

Innowiercy na terenie parafii stanowią znacznie przeważający procent. Ogólnie stanowią oni 90 % ludności. W szczegółach pod względem wyznań ludność procentowo przedstawia się następująco: Prawosławni -84,7 %, Katolicy – 10%, Żydzi – 5,1 %, i inne wyznania – 0,2%.

W parafii poziom moralności i obyczajów, biorąc ogólnie, jest zadawalający. Nie brak ludzi bez wad, ale są i z bardzo wielkimi wadami także. Główne wady ludności – fałsz, obłuda, zemsta, oraz rozrzutność, posunięta do najwyższego stopnia. Miedzy jednak obyczajowością, a narodowością zachodzi rzucająca się w oczy zależność. Polacy, którzy na tutejszym terenie

wszyscy są katolikami, bez porównania pod każdym względem , a więc i pod względem obyczajów, górują nad Rosjanami wyznania prawosławnego. Wprawdzie, z ubolewaniem należy zaznaczyć , że wśród Polaków ze sfer urzędniczych rzadko się znajduje człowiek o czystej, jasnej duszy, większość bowiem ich pod względem obyczajowym stoi na poziomie zbyt niskim i stanowi rozsadnik wszelkiego zła dla miejscowej ludności. Okolice zamieszkałe przez ludność o większości katolickiej obyczajowo stoją na daleko wyższym poziomie od miejscowości zamieszkałych przez ludność przeważającą prawosławną. Pijaństwo, które e latach powojennych ogarnęło, bez różnicy narodowości i wyznani, całe prawie społeczeństwo, obecnie w latach kryzysu gospodarczego spęzło do minimum. Są wprawdzie jeszcze jednostki i obecnie, umiejące cały miesięczny zarobek chętnie zamienić na dzień lub dwa pijackiego zadowolenia. Z tego rodzaju ludźmi nie da się należycie prowadzić walki z pijaństwem. Mimo to, podjęta przez Kościół w roku 1931 walka z pijaństwem skupiła w szeregach „Bractwa Trzeźwości" - 327 osób abstynentów.

Parafianie narewkowscy, jako ludzie materialnie niezasobni, dziatwę swoja kształcą tylko w szkole powszechnej i z tego powodu powołań duchownych brak. Z całego terenu jest zaledwie para zakonnic pod tym względem dla parafii przyszłość może będzie nieco lepsza i pomyślniejsza.

Zwyczaje wśród miejscowej ludności, związane z chrzcinami, weselami i pogrzebami nie posiadają specjalnie, zasługujących na uwagę, cech charakterystycznych. Przysłowia, podania i pieśni ludowe nie są odrębne od innych miejscowości województwa białostockiego. Nie istnieją również jakieś specjalne zabawy ludowe wśród katolików. U pierwszych zwykle towarzyszą odpustom pijatyki i zabawy w poszczególnych miejscowościach, najczęściej kończące się bójkami. U drugich mają charakter świąteczno-religijny.

Ludność tutejsza żadnych odrębnych strojów ludowych nie posiada. Zostały one już dawno wyparte przez nowoczesne mody, które są nawet z wielka ścisłością przestrzegane w najbardziej dalekich zakątkach puszczy białowieskiej. Obecne mody wyparły nie tylko stroje ludowe, ale zabiły nawet chęć do używania samodziału. Na ludzi, używających samodział w ubraniu, patrzy się poniekąd z pogardą i uważa się ich w społeczeństwie za coś niższego. Pożywienie ludności na terenie parafii jest uzależnione całkowicie od zamożności. Inne tedy jest pożywienie rolnika, inne robotnika, a już zupełnie odrębne urzędnika. Ponieważ robotnicy i urzędnicy, których na tutejszym terenie jest dość pokaźna liczba, nie stanowią, jako czasowo przebywający, integralnej cząstki miejscowej ludności, przeto nie są oni tu brani pod uwagę. Stali mieszkańcy – to mniejsi lub więksi rolnicy. Pożywienie ich ogranicza się przeważnie do posiadanych własnych produktów. Zamożniejsi odżywiają się trzy razy dziennie, mniej zamożni zaś dwa razy tylko. Pierwsi jedzą śniadanie, obiad i wieczerzę, drudzy zaś tylko obiad i wieczerzę. Posiłki jednych i drugich pod względem różnorodności są prawie jednakowe. Różnica zachodzi tylko pod względem jakości strawy. Różnorodność potraw dość słaba. Przeważnie za śniadanie jedzą zupę mleczną. Obiady są z dwóch dań: przeważnie buraczki, kapuśniak oraz przaśne każdy najrozmaitszych gatunków. Wieczerza składa się najczęściej z żuru lub kwaśnego mleka z kartoflami. W odżywianiu zachodzą różnice co do pory roku. Latem odżywiają się syciej niż zimą, zimą przeważają potrawy gorące nad zimnymi. Szczególnych nazw potrawy nie posiadają.

Przemysł ludowy na tutejszym terenie jest dość słaby. Nie wyróżnia się on tutaj żadnym ludowym artyzmem. Ludność zamieszkała na terenie puszczy białowieskiej zajmuje się przemysłem kołodziejskim, gontarskim i bednarskim. Przemysłu tego jednak należycie rozwinąć trudno, gdyż nie ma na niego zbytu. Mając tedy to na uwadze, miejscowa ludność zamożniejsza trudni się przeważnie rolnictwem, mniej zamożna zarobkuje przy eksploatacji leśnej.

Wiejskie domy mieszkalne są budowane z drzewa. Sposób budowli nowoczesny. Zwykle dom składa się z sieni, kuchni i dwóch izb. Domy są przeważnie wysokie o weneckich oknach. Piece są przeważnie z cegły, chociaż dość często spotyka się z kafli. Domy są kryte dachówką, blachą, gontami i rzadko kiedy słomą. Chat kurnych nie ma wcale. Wyjątki również stanowią izby mieszkalne i chlewy pod jednym dachem.

Meble i sprzęty domowe są w całkowitej zależności od zamożności mieszkańców. Bogatsi posiadają stoły, komody, krzesła, kanapy i łóżka. Ubożsi zadawalają się stołem, taboretami, stołkami i łóżkiem. W domach zamożniejszych upiększenie wnętrza stanowią obrazy, widoki, makatki, firanki, lustro i chodniki. Domy uboższych są również upiększone. Upiększenie to jednak

ogranicza się do samych tylko obrazów świętych i papierowych firanek. Z dawnych narzędzi domowych i rolniczych są spotykane powszechnie kołowrotki i krosna, oraz wyjątkowo żarna i sochy. .

Rozplanowanie zagrody wiejskiej przedstawia się następująco: wrota prowadzą na podwórko; po stronie prawej podwórka dom mieszkalny z wejściem do sieni; po lewej stronie, nieco dalej w podwórku studnia; w pewnej odległości od niej spichrz i piwnica; po stronie przeciwnej chlewy; naprzeciwko wrot stodoła; zwana w potocznej mowie „kłounia".

Wieś rozplanowana jest przeważnie w ten sposób, że po obu stronach ulicy znajdują się domy mieszkalne, a poza nimi budynki gospodarcze. Zwykle kilku gospodarzy korzysta ze wspólnej studni, znajdującej się z boku ulicy. Większe wsie posiadają przy końcu lub początku szkolny budynek i szopę pożarną.

Obecnie scalanie gruntów najczęściej kładzie kres wsiom i z nich tworzy kolonie z pojedynczą dla każdego gospodarza zagrodą.

Rozdział III
Stosunki gospodarczo - społeczne.

Dawniej parafia, pod względem stanowym, dzieliła się na wsie i dwory. Korzystając ze spisu parafialnego z 1843roku na terenie parafii istniało aż kilkanaście dworów, a mianowicie: 1. Dwór Narewka z folwarkiem Grodzisko należał do p. Mikołaja Klimaszewskiego; 2. Dwór Skupowo własność p. Kazimierza Butkiewicza; 3. Dwór Lewkowo znajdował się we władaniu p. Karola Dąbrowskiego; 4. Dwór Dąbrowa własność p. Ignacego Dąbrowskiego; 5. Dwór Tarnopol należał do p. Franciszka Miączyńskiego, kapitana Wojsk Rosyjskich; 6. Dwór Siemianówka p. Łucjana Eysymonta; 7. Dwór Masiewo p. Józefa Kuczela; 8. Dwór Tuszemla własność p. Jana Szczuki; 9. Dwór Białowież p. Antoniego Kowalskiego; 10. Dwór Teremisko p. Wincentego Sadkowskiego ; 11. Dwór Lipiny niewiadomego właściciela; 12. Dwór Dubiny p. Jakuba Narzymskiego; 13. Dwór Leśna p. Michała Garikiewicza; 14. Dwór Bernacki Most p. Kazimierza Wołyncewicza; 15. Folwark Planta p. Bartłomieja Poczobuta.

Dobra powyższych dworów zostały w swoim czasie skonfiskowane i zabrane przez Rząd Rosyjski na rzecz Skarbu Państwa. Niektóre z nich wprawdzie dostały się do rąk prywatnych, ale i te już dziś nie istnieją, gdyż zostały rozprzedane na drobne gospodarstwa. Jedynie z dworu Narewka około 100 dziesięcin ziemi, przechodząc z rąk do rąk, znajduje się obecnie w posiadaniu p. Stefanii z Kaczyńskich Terlikowskiej 1-mo voto Czajkowskiej. Właścicielka sama jednak roli nie uprawia, lecz cała swoją posiadłość z inwentarzem żywym i martwym oddała w dzierżawę żydowi, który racjonalnej gospodarki nie prowadzi, a tylko dokłada starań do ciągnięcia największych zysków, gospodarując sposobem zbyt prymitywnym.

W obrębie parafii znajdują się dość znaczne dobra państwowe, oddziedziczone po zaborcach, którymi obecnie administruje Dyrekcja Lasów Państwowych w Białowieży. Dobra te dostały się w posiadanie Skarbu Państwa drogą wywłaszczenia przez Rząd Rosyjski.

Szlachta drobna zaściankowa w parafii nie jest znana. Nie ma też ludności włościańskiej, świadomej szlacheckiego pochodzenia, nie uznanej przez Rząd Rosyjski za szlachtę.

Obecnie ludność parafii pod względem zajęć dzieli się na rolników, robotników i urzędników.

Gospodarstwo rolne znajduje się na poziomie zbyt niskim, a nawet zaniedbanym. Płodozmiany są utrzymane w praktyce na doświadczeniu opartym z czasów dawnych. Dzielą się one na zasiewy ozime, jare i ugór. Narzędzia rolne są zwykłe. Nawozy sztuczne przed wojną światową nieznane, obecnie są stosowane, ale rzadko. Ludność o gatunek zboża nie dba i posiada sprzęt zaniedbany. Plony są słabe i nie zawsze jednakie, co powoduje trudność ustosunkowania ich do wysiewu. Ogrody i uprawa warzyw dostosowana tylko do potrzeb użytku własnego. W sadach bardzo nikłych są spotykane grusze, jabłonie, wiśnie i śliwy. Z chowu zwierząt zasługuje na podkreślenie chów wieprzy. Inny chów nie opłaca się i jest sporadyczny. Rasa bydła zwykła.

Z braku dworów na terenie parafii trudno wykazać różnicę poziomu gospodarczego wsi i dworu.

Kolonizacja wsi została tylko rozpoczęta i znajduje się w toku prac. Gospodarstwa wiejskie są w bardzo drobnych szachownicach. Dział ziemi niezadowalający. Procent małorolnych wynosi 75. we wsi przeciętnie jest 60 osad o zaludnieniu przeszło 250 osób.

Rolnicy dodatkowo zajmują się przy robotach leśnych. Przemysł domów z powodu braku zbyt słaby. Bardziej rozwinięte są ciesielstwo i stolarstwo. Emigracja zarobkowa nie istnieje.

Życie ekonomiczne Narewki słabe. Nikły również rozwój handlu, rzemiosła. Handel i rzemiosło spoczywają przeważnie w ręku żydowskim. W miasteczku w rękach chrześcijan znajduje się: spółdzielnia, sklep spożywczy, masarnia, restauracja, piwiarnia, dwa składy win i wódek. Są tu również chrześcijanie rzemieślnicy: stolarze, malarze, murarze i szewcy. Handel tylko detaliczny i słabo rozwinięty. Targów specjalnych brak. Jarmarki odbywają się raz na miesiąc w dniu 10 lub następnym każdego miesiąca. Ożywienie na nich dość możliwe, a handel tylko drobny.

Na terenie parafii jest huta wyrobów szklanych w Narewce. W latach ubiegłych zatrudniała ona około 300 robotników. Obecnie z powodu braku zamówień, jest nieczynna. W Narewce są młyny: dwa parowe, jeden wodny i wiatrak. Wiatraki są również i po wsiach. Są tam trzy cegielnie. Przy dworcu kolejowym, o 4 km od Narewki jest tartak. Produkcja młynów, cegielni i tartaku ogranicza się tylko do potrzeb miejscowych. Zatrudnienie w nich robotników nikłe.

Dość słabe życie ekonomiczne rozwinąć się nie może należycie i nie rokuje żadnych nadziei w przyszłości. W Narewce Bank Ludowy, Kasa Stefczyka, Spółdzielnia słabo prosperują. Organizacji ekonomicznych nie ma. Sama Narewka jest osadą podległą gminie Masiewo, zarząd której zaledwo od kilku lat znajduje się na miejscu.

W parafii wolnych zawodów nie ma. Stan oświaty na terenie parafii niewystarczający. Starsze pokolenie z bardzo małymi wyjątkami należy do analfabetów. Szkół w parafii jest niedostateczna. Spora liczba dzieci do szkół nie uczęszcza z powodu braku w nich wolnych miejsc. Kursy dla dorosłych nie istnieją. Czy istniały za czasów dawnej Rzeczypospolitej jakiejś szkoły tego trudno ustalić. Za czasów Rosji istniały szkoły cerkiewne w Narewce i Białowieży, oraz ludowa w Narewce, Masiewie, Cichowoli i Starym Lewkowie oraz Skupowie. Prywatna inicjatywa w działalności oświatowej żadna. Wszystko rozbija się o zmaterializowane nauczycielstwo i leniwą, dbającą tylko o siebie inteligencję. Kół Macierzy Szkolnej nie ma. Domu ludowego brak również. Wypożyczalnia książek nie istnieje. Parafianie korzystają z biblioteki parafialnej. Organizacji młodzieży brak.

W parafii są prenumerowane następujące pisma: Dzienniki: Mały Dziennik – 25 egz., Dziennik Wileński – 3 egz.; Kurier Polski – 3 egz.; Kurier Poranny – 4 egz.; Ilustrowany Kurier – 4 egz.; Dzień Dobry – 20 egz.; Echo Polskie – 2 egz.; A.B.C. – 10 egz.; Czas – 3 egz.; Warszawski Dziennik Narodowy – 2 egz.; Dziennik Białostocki – 6 egz.; Tygodniki: Przewodnik Katolicki – 10 egz.; Gazeta Świąteczna – 4 egz.; Przewodnik Gospodarczy – 5 egz.; Na Szerokim Świecie – 9 egz.; Co Tydzień Powieść – 4 egz.; Rynek Drzewny – 3 egz.; Na Posterunku – 3 egz.; Białoruskaja Krynica – 7 egz.; Ukraińskaja Niwa – 4egz.; Inwalida - - 5 egz.. Miesięczniki: Rycerz Niepokalanej – 90 egz.; Mały Apostoł – 5 egz.; Pokłosie Salezjańskie – 3 egz.; Posłaniec Serca Jezusowego – 12 egz.; Posłaniec św. Antoniego z Padwy – 3 egz.; Głosy Katolickie – 2 egz.; Misje Katolickie – 3 egz.; Roczniki P.D. B.N. – 6 egz.; Mały Obywatel – 10 egz.; Plon – 55 egz. Perjodyki: Wiadomości Archidiecezjalne – 2 egz.; Dziennik Ustaw R.P. – 5 egz.; Nowe Życie – 2 egz.; Homo Dei – 1 egz.; Głos Seminarium Zagranicznego – 1 egz.; Radio na wsi – 42 egz. Należy nadmienić, iż powyższy wykaz nie obejmuje czasopism żydowskich i sekciarskich. Te ostatnie zalewają wsie prawosławne, gdzie znajdują podatny grunt. Z wyszczególnionych czasopism wydawane są Białoruskaja Krynica w gwarze białoruskiej i Ukraińskaja Niwa w języku ukraińskim, reszta zaś w języku polskim. Sekciarska bibuła rozrzucana nagminnie jest wydawana w języku rosyjskim. Z czasopism prenumerują tygodniki i miesięczniki przeważnie wieśniacy, dzienniki zaś miejscowa inteligencja i fonkcjunariusze leśni. Inteligencja na terenie parafii składa się z urzędników i ich rodzin, których liczba wynosi około 200 osób.

Opieka społeczna na tutejszym terenie jako taka nie istnieje. Jej potrzeby materialne są załatwiane przez poszczególne Urzędy Gminne, a duchowe spoczywają na barkach duchowieństwa.

Dobroczynność w specjalna formę organizacyjną nie jest ujęta. Specyficznie warunki miejscowe stoją pod tym względem na przeszkodzie. Wyjątkowa potrzeba jest zaspokajana doraźnie przez miejscowe społeczeństwo i stale przez Urzędy Gminne. Przytułki i szpitale w parafii nie istnieją. Ludności pomoc lekarska ma zapewnioną przez Urzędy Gminne. Takaż pomoc zapewniona i trzodom chlewnym.

Życie sportowe , do niedawna jeszcze na tym terenie nieznane, ledwie zaczyna budzić się i rozwijać, chociaż powoli, ale stale. Na szczególniejszą uwagę zasługuje sport wioślarski, łyżwiarski i strzelecki. Obecnie daje się zauważyć ruch sportu narciarskiego. Mimo to samo życie towarzyskie pozostawia wiele do życzenia. Jego niedomaganiem są liczne kółka wzajemnej adoracji. Z tego powodu cierpi wszelka praca społeczna, gdyż nie znajduje się chętnych do jej podjęcia z powodu wzajemnego zwalczania się. O konsolidacji sił wśród inteligencji w obecnym jej układzie mowy być nie może.

W życiu politycznym stała miejscowa ludność udziału prawie nie bierze. Biorą w nim udział tylko przeważnie sami urzędnicy i to z konieczności. Wieśniacy, oddani pracy zarobkowej, nie są gruntem podatnym do uprawiania polityki, a jeśli ją czasami uprawiają, to czynią to nie z własnej dobrej woli, lecz pod pręgieżem swoich pracodawców. Element robotniczy na terenie parafii jest rozpolitykowany.

Część II
PARAFIA POD WZGLĘDEM ARCHEOLOGICZNYM

Rozdział I
Zabytki archeologiczne w obrębie parafii.

W obrębie parafii nigdy nie urządzano celowych poszukiwań dawnych monet, oraz starych narzędzi kamiennych, brązowych i żelaznych. Przypadek również pod tym względem nikomu nie sprzyjał. Cmentarzyska dawne, oraz grodziska i ruiny zamków, pochodzących z dawnych czasów, na terenie parafii nie są znane.

Dawne cerkwie i synagoga na terenie parafii pod względem archeologicznym nic osobliwego w sobie nie posiada.

Są tu dwie unickie kaplice. Jedna w Cichowoli, gm. Masiewo, pow. Bielsk Podlaski; druga zaś w Lewkowie Starym, gm. Tarnopol, pow. Wołkowyckiego. Obecnie obie są w posiadaniu prawosławnych i służą dla ich potrzeb religijnych, jako cerkwie prawosławne parafialne. Pod względem architektonicznym specjalnych cech charakterystycznych nie posiadają, gdyż takowe zostały w swoim czasie skrzętnie przez prawosławnych usunięte.

Przydrożnych krzyży, świadczących o epidemiach lub innych przeżyciach parafian nie ma. Nie ma również i grobów żołnierzy poległych w działaniach wojennych.

Rozdział II
Kościół parafialny i filialny. Kaplice, klasztory.

1. Kościół parafialny.

Dawny kościół w Narewce, drewniany, był wzniesiony w 1777r. przez króla Stanisława Augusta. W roku 1866 został on przez Rząd Rosji zabrany na cerkiew, a około 1890 r. spalony.

Obecny kościół, również drewniany, został wzniesiony kosztem parafian i staraniem ks. Juliana Borówko, proboszcza narewkowskiego w roku 1914.

a) Strona zewnętrzna kościoła.

Kościół drewniany, o figurze prostokątnej z absydą zaokrągloną czterokątną, do stylu zakopiańskiego zbliżony. Front kościoła ozdobiony jedną wieżą. Dolna część wieży posiada z trzech stron duże tarasowe oszklone okna. Nad drzwiami frontowymi znajdują się trzy, położone obok siebie, oszklone okna, dające światło na chór. Po obu stronach drzwi frontowych znajdują się po jednym oknie szczytowym i tyleż bocznych. Środkowa część wieży posiada z czterech stron okna, zamykane drewnianymi okiennicami. Ta część wieży służy jako dzwonnica. Górną część wieży stanowią cztery szczyty zakończone żelaznymi krzyżami, oraz kopuła zakończona takimż krzyżem większego rozmiaru. Wieża i dach kościoła pokryte są blachą ocynkowaną. Dach zakończony jest z takiej samej blach rynnami, oraz trąbami deszczowymi. Na dachu kościoła znajduje się większa wieżyczka o czterech szczytach i kopule zakończonej krzyżem żelaznym. W niej jest zawieszona sygnaturka. Na dachu kościoła, po bokach nad nawami, znajduje się po jednym szczycie z każdej strony zakończonym krzyżem żelaznym. Te szczyty posiadają po jednym oknie oszklonym, dającym światło na poddasze kościoła. Na dachu znajdują się również po bokach po trzy wieżyczki z każdej strony, zakończonych gałkami. Wieżyczki te posiadają okienka dla oświetlenia poddasza kościelnego. Prezbiterium jest niższe od głównego korpusu kościoła, skutkiem czego pokryte ono jest osobnym dachem. Na zbiegu pokrycia wielokąta mieści się żelazny krzyż. Osobnym dachem pokryte są również zakrystie. Na ich szczytach umieszczone są krzyże żelazne, po jednym na każdym. Osobnym dachem pokryte są boki po obu stronach frontu kościoła. Na wieży umieszczony jest piorunochron. Ściany kościoła są gładkie, oszalowane deskami i pomalowane.

Do kościoła wchodzi się z krużganków. Są one wykonane z płyt ciosanego kamienia o czterech stopniach każdy. Kościół posiada 3 drzwi: jedne od frontu dwuramienne stanowią główne wejście; drugie jednoramienne z prawej strony kościoła stanowią wejście boczne; trzecie takież z tejże strony prowadzą do zakrystii. Wszystkie drewniane.

Kościół jest otoczony cmentarzem o ogrodzeniu drewnianym między słupkami murowanymi z cegły i takimż podnóżkiem od frontu kościoła i całkowicie drewnianym w pozostałych częściach.

Cmentarzy grzebalnych jest dwa. Jeden, dawny cmentarz znajduje się posiadaniu prawosławnych od 1866 roku. Charakterystyczne pomniki i grobowce na tym cmentarzu uległy celowo całkowitemu zniszczeniu po nich nie zostało żadnego śladu. Cmentarz ten obecnie nieczynny. Drugi, nowy znajduje się od kościoła w odległości przeszło 1 km drogi. Kaplic cmentarze nie posiadają.

b) Wnętrze kościoła.

Długość kościoła łącznie z prezbiterium i przedsionkiem wynosi 31 m, a szerokość 15,5 m; wysokość w nawach bocznych 7 m. wewnętrzny okład części kościoła obrazuje poniższy planik z ogólnym zarysie z podaniem wymiarów.

Planik kościoła

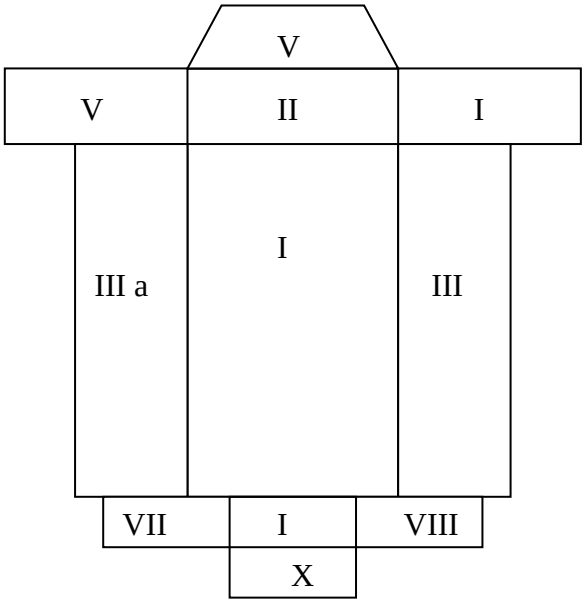

Części kościoła	Wymiary w metrach		
	Długość	Szerokość	Wysokość
I	19,6	7,3	10,8
II	4,8	7,3	7,3
III i IIIa	19,6	4,1	7,4
IV	4,8	4,1	4,6
V	4,8	4,1	4,6
VI	2,5	3,1*7,3/2	7,3
VII	2	2,4	4,6
VIII	4	4,8	4,6
IX	4	4,8	4,6
X - wieża	4	4	43

Po wejściu do kościoła przez główne drzwi znajduje się przedsionek oddzielony od głównego korpusu kościoła dwuramiennymi wielkimi oszklonymi drzwiami. Z prawej strony są drzwi do przedsionka bocznego, a z lewej do wejścia wiodącego na chór i wyżej na wieżę po drewnianych stopniach.

Wnętrze kościoła dwoma rzędami filarów dzieli się na trzy nawy. Nawa środkowa znacznie wyższa i szersza od bocznych. Sufit w nawie środkowej półokrągły, w nawach zaś bocznych płaski. Nad wejściem do kościoła umieszczony jest chór, który w kierunku ołtarza głównego wysunięty jest nieco naprzód. Nad chórem jest okno do wieży.

Kościół posiada w nawach bocznych osiem okien w kształcie kwadratu. Nie harmonizują one ze stylem kościoła i nie posiadają nic godnego uwagi w sobie.

Podłoga w kościele drewniana z desek ułożona w najzwyklejszy sposób.

Kościół wewnątrz pomalowany: sufit na kolor biały o nikłym zabarwieniu niebieskim; ściany na kolor siwy z lamperia u dołu koloru bordo; ramy i futryny okien, oraz wszelkie gzymsy są koloru białego. Prezbiterium posiada dwa okna o kształcie witrażowym, jednak oszklone najzwyklej, szyby zaś są zamalowane na kolory: wiśniowy, zielony i żółty. W prezbiterium sufit o kolorze niebieskim, lamperie i drzwi do zakrystii koloru ciemnosiwego.

Pod kościołem żadnych grobowców nie ma.

Starych dzwonów kościół nie posiada. Dwa nowe dzwony, znajdujące się w wieży, zostały zakupione w 1928r. w firmie braci Felczyńskich w Kałuszu kosztem dobrowolnych składek parafian i staraniem ks. Tomasza Kalińskiego, miejscowego proboszcza. Jeden dzwon wagi 151 kg, posiada obraz św. Antoniego Padewskiego i napis: „Święty Antoni! Nie opuszczaj nas ze swej opieki", drugi wagi 72 kg posiada obraz św. Stanisława Kostki i napis: „Młodzieniaszek Stanisław. Wołam, proszę i zaklinam: Młodzieży! Dziś jeśli głos jego usłyszycie, nie zatwardzajcie serc waszych – Ps. 95,7". Oba te dzwony posiadają miły zharmonizowany dźwięk.

Kościół posiada o siedmiu głosach organy firmy Wacława Biernackiego z Warszawy. Są one ustawione w 1927r. kosztem dobrowolnych składek parafian i staraniem ks. Tomasza Kalińskiego, miejscowego proboszcza. Organy te są systemu pneumatyczno-stożkowego z kontuarem zwróconym do ołtarza. Styl ich dostosowany do stylu kościoła. Chór jest rozmiarów 4×7,3×6,2 metrów.

Kościół posiada ambonę jedną, znajdującą się po stronie ewangelii przy pierwszym filarze od prezbiterium.

Żyrandol o 12 świecach, w stanie zniszczonym, znajduje się w środkowej nawie między prezbiterium z pierwszymi filarami.

c) urządzenie wewnętrzne.

Kościół posiada trzy ołtarze, wykonane z drzewa przez firmę Waleriana Woźniewskiego w Wilnie, w 1931r. kosztem obowiązkowych składek parafian i staraniem ks. Tomasza Kalińskiego ołtarze są pod wezwaniem: główny – Najświętszego Serca Jezusa i św. Jana Chrzciciela; boczne: prawy – Matki Bożej Anielskiej i lewy – św. Józefa Oblubieńca N.M.P.

Wielki ołtarz do ściany nie przylega. Kościół nic nie posiada obecnie rzeźbionego, inkrustowanego, ani też malowanego. Są w nim, wykonane z drzewa: jedna ławka jesionowa w prezbiterium, dwa rzędy ławek, umieszczonych między filarami dla wiernych, po 6 w każdym, pomalowanych pod kolor bordo, oraz dwa kryte konfesjonały pomalowane pod dąb. Ławek kolatorskich nie ma. Chrzcielnica wykonana z jesionu o kształcie pulpitowym. Kropielnica wykonana z ciosanego kamienia. Antypedje są stałe. Wśród aparatów kościelnych rzeczy starodawnych nie ma. Naczynia kościelne żadnych osobliwości nie posiadają.

INWENTARZ KOŚCIELNY APARATÓW I NACZYŃ:

SZATY LITURGICZNE:

Nazwa	Z czego wykonano	Stan	Ilość	Wartość w zł.
Ornaty: Białe	Adamaszek	Nowy	1	150
- // -	Rozmaite tkaniny	Podniszczony	4	200
Czerwone	Aksamit	Dobry	1	150
- // -	Adamaszek	Podniszczony	3	150
Zielone	- // -	Nowy	1	150
- // -	- // -	Podniszczony	1	75
Fioletowe	- // -	Dobry	2	200
- // -	Jedwab	Zniszczony	1	10
Czarne	Adamaszek	Podniszczony	1	50
Dalmatyki białe	- // -	Dobry	2	200
Kapy: Białe	- // -	Nowa	4	225
- // -	- // -	Zniszczona	1	20
Czerwone	Tkanina przetykana złotem	Dobra	1	250
Zielone	Adamaszek	Nowa	1	150
Fioletowe	Tkanina przetykana złotem	Dobra	1	200
Czarne	Aksamitno-adamaszek	podniszczona	1	100

KSIĘGI LITURGICZNE:

Mszały dwa(światły i żałobny) z roku 1910, wartość zł 200
Rytuałów dwa – jeden stary z 1892r, drugi z 1927r wartość 50 zł.
Rytuałów małych dwa – z 1905r. i z 1927r. wartość 5 zł.

NACZYNIA LITURGICZNE:

Nazwa	Z czego Wykonano	Stan	Ilość	Wartość w zł.
Kielichy	Metalowo – pozłacane	Podniszczone	3	150
Pateny	- // -	- // -	3	30
Puszki	- // -	Nowa	1	175
Monstrancje	- // -	Podniszczona	1	100
Relikwiarze	Metalowo – posrebrzane	Dobry	1	25
Kadzielnice	- // -	- // -	1	30
Łódki	- // -	- // -	1	5
Vascula	- // -	- // -	3	10
Custodia	Metalowo - wernirowane	- // -	1	30
Kociołki	Metalowo – posrebrzane	Nowy	1	30
Tacki	- // -	Podniszczony	2	10

Dzwonki	- // -	- // -	2	5
Sygnaturki	- // -	- // -	2	30

BIELIZNA KIELICHOWA:

Nazwa	Z czego Wykonano	Stan	Ilość	Wartość w zł.
Alby	Płótno	Dobry	4	40
Komże	- // -	- // -	4	20
Humerały	- // -	- // -	4	25
Korporały	- // -	- // -	10	10
Palki	- // -	- // -	6	5
Puryfikaterze	- // -	- // -	16	5
Obrusy	- // -	- // -	10	60
Ręczniki	- // -	- // -	4	5
Komże brackie	- // -	- // -	10	25
Przykrycia na ołtarze	plusz	- // -	3	15
Kobierce i dywany				
Kobierzec	Perski	Dobry	1	250
Chodnik	Wełna	Podniszczony	1	20
Dywan	perski	- // -	3	30

Sprzęty procesyjne:
Baldachim, 4 pochodnie, 2 feretrony, 4 chorągwie większe i 2 mniejsze oraz 4 sztandary i krzyż. Wszystkie nie posiadają wartości artystycznych.

Zabytki, rzeźby i malarstwa:
Kościół narewkowski żadnych zabytków sztuki rzeźbiarskiej oraz malarskiej nie posiada.

Inne kościoły i kaplice:
Na terenie parafii poza kościołem parafialnym w Narewce inne kościoły i kaplice nie istnieją. Są tylko dawne kaplice unickie, znajdujące się obecnie we władaniu prawosławnych, służąc im jako cerkwie parafialne.

Część III
ORGANIZACJA I UPOSAŻENIE PARAFII DAWNIEJ A OBECNIE.

Rozdział I
Kościół i organizacja parafii, jej dzieje.

W roku 1777w Narewce został wzniesiony kościół drewniany kosztem króla Stanisława Augusta. Został on poświęcony pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela. Poświęcenia jego dokonała ks. Adam Kłokocki, proboszcz narewski, na mocy upoważnienia J.E.X. Feliksa Pawła Turskiego, Biskupa Łuckiego i Brzeskiego, w dniu 22 lutego 1778r. świadczy o tym napis uczyniony w księdze brulionu metryk z 1778roku. Dosłownie brzmi on: „Ecclesia Lignea in Villa Narewka dicta ad Mensam Sacra Regia Majestatis pertinentis erecta Anno Domini 1777mo sumpta Avarii Serenissimi Stanislai Augusti Regis Poloniarum Feliciter Regnantis Benedicta cum Licentia Illustrissimi Reverendissimi Domini Felicis Pauli Turski Episcopi Luceeriesie et Brestensis a Perillustri Reverendo Domino Adamo Kłokocki Propasito Narwensi Anno Domini 1778 die 22 mensis februariis”.

Z ksiąg metrycznych, znajdujących się w archiwum parafialnym, wnioskować należy, że od chwili poświęcenia kościoła w Narewce powstała filia. O tyle niezależna od kościoła parafialnego w Świsłoczy, że samodzielnie prowadziła księgi parafialne metryczne i posiadała określone terytorium. Z tego należy mniemać, że parafia w Narewce datuje się od dnia poświęcenia kościoła. Dokumentu erekcji parafii brak. Granic jej również trudno ustalić nawet w przybliżeniu. Z ksiąg metrycznych widać, że parafia w Narewce nigdy nie była klasztorną, jednak księża zakonnicy byli jej proboszczami.

Na podstawie spisu parafialnego z roku 1853, znajdującego się w archiwum parafialnym, parafia ongiś liczyła 1080 osób.

W roku 1866 parafia narewkowska została przez Rząd Rosji skasowana, a kościół zabrany na cerkiew.

Od czasu utworzenia parafii narewkowskiej aż do chwili jej skasowania administrowali następujący księża:

1.	Ks. Dąbrowski Franciszek	1778-1798
2.	Ks. Jakubowski Felicjan, marianin	1798-1802
3.	Ks. Zielonka Franciszek	1802-1804
4.	Ks. Chmielewski Józef	1804-1811
5.	Ks. Karpowicz Michał, kanonik	1811-1819
6.	Ks. Skalski Jakub	1819-1820
7.	Ks. Katarkiewicz Józef	1820-1826
8.	Ks. Dziobkowski Władysław	1826-1829
9.	Ks. Tokarzewski Jan	1829-1830
10.	Ks. Kakarecki Tomasz	1830-1841
11.	Ks. Kudarkiewicz Bonawentura	1841-1845
12.	Ks. Gruszewski Onufry	1845-1858
13.	Ks. Byculewicz Hilary	1858-1863
14.	Ks. Ławrynowicz Zygmunt	1863-1866

Jak widać z ksiąg metrykalnych, parafia narewkowska przez kasatą była kanonicznie zwizytowana przez J.E.Ks. Biskupa Kossakowskiego w dniu 3 października 1799roku. Są też ślady wizytacji dokonanej przez Wizytatora Generalnego Kolegiaty w Brześciu.

W roku 1866 aktu kasaty parafii i zabrania kościoła na cerkiew Rząd Rosyjski dokonał przemocą wbrew woli parafian. Naoczny świadek tego, ks. Zygmunt Ławrynowicz, ostatni przed kasatą proboszcz, w swoim czasie w Białymstoku opowiadał piszącemu o tragicznych chwilach, jakie przeżyli parafianie narewkowscy w czasie dokonania aktu kasaty. Wierni przez trzy dni bronili swojej parafialnej świątyni, nie wychodząc z niej w dzień i w nocy. W ostatni dniu kościół otoczyli kozacy. Koniecznością zarządzeń władzy ks. Ławrynowicz był zmuszony spożyć Najświętszy Sakrament. Dokonał tego podczas Mszy świętej odprawionej za dusze zmarłych, ciała których spoczywały na cmentarzu obok kościoła. Była to najbardziej bolesna chwila, jaka przeżywali parafianie, będący w świątyni. Płacz zamienił się w lament, a wierni z rozpaczy gryźli świece, znajdujące się przy katafalku. Nic nie pomogło. Przemocy stało się zadość. Wierni byli katowani przez kozaków. Wszystkich katolików przeciągnięto przemocą na prawosławie. Mało kto pozostał przy wierze katolickiej i ten musiał długo ukrywać się w lasach puszczańskich. Byli nawet i tacy, którzy z chlewną stadniną razem po kilka tygodni cierpieli głód i wszelkie niewygody, aby ostać się tylko przed przemocą.

W roku 1890 prawosławni wybudowali sobie cerkiew murowana, a dawny kościół został bez użytku. Aby po katolickości jednak nie pozostało śladu, jak opowiadali piszącemu ludzie starzy, dziś już nieżyjący, prawosławni kościół katolicki celowo spalili około 1900 roku. Bóg jednak zrządził inaczej.

Po tolerancji religijnej w roku 1906 nieliczna garstka katolików zakrzątnęła się w kierunku wskrzeszenia parafii w Narewce. Te dążenia poparte zostały usilnie przez, zawsze chętnego i

niestrudzonego w pracy o dobro Kościoła, ks. Kanonika Antoniego Sangajłło, ówczesnego dziekana prużańskiego. Znany ze swej dobroci i bezinteresowności dla dobra spraw katolicko-polskiej, miejscowy obywatel Bolesław Czajkowski, dziś już nieżyjący, ofiarował pod budowę kościoła w Narewce dwie dziesięciny ziemi na zachodnim krańcu osady. Początkowo wzniesiono prowizoryczną kaplicę i domek dla kościelnego. Kilka razy do roku tedy dojeżdżał do kaplicy proboszcz z Narwi. Nieco później zakupiono dom pod plebanię i przygotowano do użytku przyszłemu proboszczowi. Niedługo potem, bo w roku 1908 została w Narewce utworzona samodzielna parafia. Aktu erekcyjnego parafii w archiwum parafialnym brak.

Z chwilą utworzenia parafii rychło przystąpiono do budowy kościoła. W tym celu został zorganizowany Komitet Budowy Kościoła. W skład tego komitetu weszli: ks. Michał Buklarewicz, proboszcz, oraz parafianie: Jan Szerszenowicz, Jan Wesołowsk, Józef Grygolec, Kazimierz Gryka, Antoni Stulgis, Ignacy Pietraszewski, Paweł Wiszniewski, Grzegorz Dobrzyński, Jan Milko, Franciszek Birycki, Jan Wołodkiewicz, Andrzej Chołołowicz i Ignacy Mecner.

W zamiarach tego komitetu było wybudowanie w Narewce kościoła murowanego. W tym kierunku były poczynione już wielkie przygotowania, lecz na wzniesienie kościoła murowanego kategorycznie nie pozwolił Rząd Rosyjski. Wszelkie tedy przygotowania stały się przyczynkiem poniesienia strat materialnych. Komitet Budowy Kościoła straty te odczuł bardzo boleśnie. Niemniej odczuła tę stratę nieliczna, bo zaledwie licząca 1104 osób parafia. Parafia odczuła tę stratę dotkliwie, gdyż całkowity ciężar budowy kościoła musiała pokryć osobiście, albowiem Rząd Rosyjski odmówił zezwolenia na prawo zbierania ofiar poza granicami parafii. Świadczy o tym pismo Zarządzającego Wileńską Diecezją z dn. 3.VI.1909r. Nr2787, znajdujące się w aktach parafii. Koniecznością tedy rzeczy Komitet przystąpił do budowy kościoła drewnianego, który został wykończony i poświęcony pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela przez ks. Wiktora Adama Białłozora w dniu 5(18) października 1914roku. Akt poświęcenia znajduje się w archiwum parafialnym.

Budowniczym tego kościoła był Ignacy Bnarbutt z Grodna. Majstrowie są nie znani.
Pierwotne granice, oraz obecne, wskrzeszonej parafia uwzględnia załączona mapka parafii. Pod względem ilościowym dawnej parafii trudno określić, a to z powodu braku tych wiadomości w aktach parafialnych.

W jakim porządku odbywały się nabożeństwo niedzielne w kościele dawniej nie wiadomo, obecnie zaś odprawia się w porządku następującym:

Godzina 9 rano - Godzinki
10 rano - Różaniec
11 rano Aspersja, Procesja, Kazanie, Suma, Nieszpory.

Śpiewy kościelne są unisonowe, ludowe takież same. Chóru kościelnego brak z powodu niewystarczających środków materialnych na utrzymanie profesjonalnego organisty.

Kościół żadnego obrazu, słynącymi cudami, nie posiada. Odpusty w parafii są obchodzone następująco:

1. 19 marca – św. Józefa Oblubieńca N.M.P.
2. 24 czerwca – św. Jana Chrzciciela
3. 1 niedziela lipca – Matki Bożej Anielskiej
4. 6 -8 września – 40-godz. Nabożeństwo.

Parafia narewkowska po swoim wskrzeszeniu była kanonicznie wizytowana przez J.E. Ks. Arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego, Metropolitę Wileńskiego, dwa razy, a mianowicie: 5 maja 1928r. i 23 maja 1932r.

Parafia patronatu nie posiada. Jej dobroczyńcami są wszyscy parafianie, którzy z małymi wyjątkami wszyscy ponoszą ciężary związane z parafią.

Obsadę parafii stanowił i stanowi zawsze proboszcz w jednej osobie. Wikariatu parafia nie posiada. Prefektury również. Od czasu wskrzeszenia parafii, pracowali w niej następujący księża proboszczowie:

1. ksiądz BULKAREWICZ Michał pracował w Narewce od 1908 do 1912 roku. Za czasu swego pobytu zorganizował wskrzeszoną parafię; jako jej pierwszy proboszcz poczynił

starania budowy kościoła,; wspólnie z Komitetem Budowy Kościoła przygotował materiał budowlany do wzniesienia kościoła murowanego, lecz samej budowy nie rozpoczął ze względu stawianych przeszkód przez Rząd Rosyjski. Po wojnie światowej w roku 1920 został przez bolszewików zamordowany.

2. ksiądz BORÓWKO Julian, urodzony w roku 1866, pracował w parafii od 1912 do 1920 roku. Podczas swego pobytu przeniósł całkowity ciężar budowy kościoła i plebanii. Wojnę światową i okupację niemiecką dzielił razem z swoimi parafianami. Nic też dziwnego, że zostawił po sobie miłe wspomnienia, szacunek i uznanie wśród parafian.
3. ksiądz ŻYLIŃSKI Teodozy pracował w parafii od 1920 do 1922 roku. W tym krótkim czasie swego pobytu w parafii niczym się zwrócił na siebie uwagi. Przeżycia inwazji bolszewickiej mocno odbiły się na jego zdrowiu i poderwały siły do pracy. Zrażony pełnem obłudy i fałszu postępowaniem niektórych w Narewce osób z pośród parafian przeniósł się do Kleszczel, gdzie niedługo potem zmarł.
4. ksiądz ZANIEWSKI Julian, urodzony 1863roku, pracował w Narewce od 1922 do 1926 roku. W drugim roku swego pobytu w parafii został dotknięty kalectwem. Pociąg w Świsłoczy obciął mu obie nogi. Po wyleczeniu się pozostał w parafii nadal, jednak obsługiwać jej nie mógł. W wypadkach koniecznych czynności i posługi kapłańskie spełniał ks. Antoni Mioduszewski z Hajnówki. Ten stan rzeczy bardzo ujemnie oddziałał na parafian, pozbawionych należytej opieki duchowej. Parafianie zniechęcili się do kościoła, a kościół, zabudowanie kościelne i plebania doprowadzone zostały do najdalej idącego zaniedbania. W roku 1926 ks. Zaniewski przeszedł na emeryturę.
5. ksiądz KALIŃSKI Tomasz, urodzony dnia 7 (20) marca 1892roku w miasteczku Krynki, powiatu grodzieńskiego. Po ukończeniu studiów teologicznych został wyświęcony na kapłana w Wilnie dnia 29 maja 1919roku. Po niespełna roku pobytu na wikariacie w Grodnie przy kościele farnym. Podczas inwazji bolszewickiej wstąpił, jako ochotnik do Wojsk Polskich i został kapelanem 2-go pułku Syberyjskiej Brygady. Brał udział w wojnie z bolszewikami. Po odparciu inwazji bolszewickiej został przeniesiony do rezerwy Wojsk Polskich. Po wyjściu z wojska nadal pracował w Grodnie jako prefekt kolejno w szkołach powszechnych, gimnazjum męskim, szkole handlowej i seminariach nauczycielskich. W czasie swego pobytu w Grodnie był niespełna trzy lata rektorem kościoła i kapelanem Sióstr Nazaretanek, biorąc zawsze udział w pracach społecznych, a szczególniej w pracach charytatywno-dobroczynnych. Z udział w wojnie został odznaczony medalem „Ojczyzna swemu obrońcy". Za pracę społeczną otrzymał srebrny krzyż zasługi. Za pracę konspiracyjna szkolną za czasów Rosji posiada „Medal Niepodległości".

   W roku 1926 dnia 27 listopada, na mocy zarządzenia Ordynariatu objął stanowisko proboszcza w Narewce. Po objęciu tego stanowiska, oraz bliższym zapoznaniu się z terenem parafii i samymi parafianami, energicznie zabrał się do pracy. Praca duszpasterska wymagała natychmiastowego zjednoczenia wiernych kościołowi i wdrożenia ich do życia religijno-katolickiego. W zadaniu tym, trudnym dla bardzo wielu względów do pokonania, chociaż powoli i stopniowo, ale coraz bardziej i widocznie osiąga swój zamierzony cel. Praca zaś natury administracyjno-gospodarczej odniosła dziś już sukces całkowity. Dorobek jej przedstawia się następująco:

   W roku 1927 kosztem dobrowolnych składek parafian ustawił 7-mio głosowe organy, wartości 7840 złotych; dokonał ogrodzenia cmentarza grzebalnego parkanem drewnianym, które to ogrodzenie parafianie dostarczyli w naturze; ogrodził parkanem drewnianym posiadłość kościelną o obszarze 2 dziesięcin; doprowadził również plebanię do stanu, nadającego się do zamieszkania.

   W roku 1928 kosztem dalszych dobrowolnych składek sprowadził dwa dzwony nowe, wartości 2400 złotych; pokrył dach organistówki gontem; oraz przetynkował ją na zewnątrz kosztem 840 złotych; zrobił studnię przy organistówce z cembrowin kosztem 150 złotych. W roku 1931 kosztem obowiązkowych składek parafian ustawił w kościele 3 ołtarze i 2 kryte konfesjonały łącznej wartości 8561 złotych; dokonał oparkowania cmentarza kościelnego, ogrodzeniem, danym przez parafian w naturze; pomalował w kościele sufit nad

prezbiterium, podłogę lamperię i drzwi do zakrystii w prezbiterium i znieczulił światło w oknach kościoła przez zamalowanie szyb odpowiednią farbą za sumę łączną 430 złotych. W 1933 roku wykończył całkowicie wewnątrz i zewnątrz plebanię. Pokrył dachy wszystkich budowli gospodarczych kosztem 2000 złotych, osiągniętych ze sprzedaży na ten cel placu kościelnego w Narewce.

W roku 1934 ułożył kosztem dobrowolnych składek chodnik z płyt cementowych na ulicy po stronie posiadłości kościelnej prowadzącej z miasteczka do kościoła, wartości 172 złotych.

w roku 1935 dokonał malowania kościoła na zewnątrz kosztem dobrowolnych składek parafian, wartość którego wyniosła 1200 złotych.

Ponadto wszystko, podczas swego pobytu w Narewce, zakupił dla kościoła 2 ornaty, 2 kapy, 1 puszkę, 1 kustodium, 1 kociołek, 2 figurki z masy trwałej na boczne ołtarze, 2 skarbonki z aniołkami o ruchomych główkach, 1 lampę naftowo-żarową, 1 aparat do kadzielnicy oraz chorągwie i sztandary w liczbie 12, 3 obrusy płócienne na ołtarze, 1 welon – wszystko łącznej wartości 1425 złotych.

Dla osiągnięcia pożądanych skutków w duszpasterstwie każdego roku w Wielkim Poście urządza rekolekcje, a w roku 1931 sprowadził z Wilna Księży Misjonarzy dla przeprowadzenia tygodniowych Misji Świętych.

Praca misyjna wśród prawosławnych coraz bardziej postępuje naprzód, albowiem od roku 1927 na łono Kościoła Katolickiego z prawosławia przyjął 121osób. Wśród nich była znaczna większość nawróceń bezinteresownych, a więc przedziwnie szczerych.

Mimo jednak wszystko specyficzne warunki, istniejące na terenie parafii, nie pozwalają należycie ująć życia katolickiego w organizacje. Z organizacji katolickich na terenie parafii istnieją: Kółka Żywego Różańca, Bractwo Trzeźwości i Krucjata Eucharystyczna dzieci szkolnych. Obecnie są w stadium organizacyjnym Stowarzyszenia Katolickie Mężów i Kobiet.

Wybór proboszcza w parafii nigdy nie był ograniczony do pewnej kategorii osób. Jak wiadomo, organiści w parafii zawsze byli samoucy i stale pełnili obowiązki zakrystiana. Tak było i jest obecnie. Warunki materialne stoją na przeszkodzie do naprawienia tej sytuacji.

Bractwa w parafii nie istniały i obecnie nie ma ich również. Może przyszłość pod tym względem będzie lepsza.

Rozdział II
Uposażenie parafii.

Uposażenie parafii przed jej kasatą nie jest możliwe do ustalenia. Majętność kościelna ziemska również nieznana. Sądząc z tego, że w roku 1866 kościół zabrano na cerkiew, przypuszczać należy, że i majętność ziemska musiał również przejść na własność prawosławia. Obecnie cerkiew posiada 60 ha majętności ziemskiej. Rząd Polski z tej majętności wydzielił około 20 ha i oddał w dzierżawę Dozorowi Kościelnemu w Narewce. Roczny czynsz dzierżawy wynosi od 1 ha ziemi użytkowej ekwiwalent pieniężny wartości 1 metra, a raczej quintal żyta, według cen giełdy warszawskiej zbożowej. We wspomnianych 20 ha ziemi użytków jest tylko 9 ha. Dzierżawa w 1936 roku wygasa.

Obecnie w posiadaniu kościoła znajduje się dwie dziesięciny własności ziemskiej, objętych częściowo przez cmentarz kościelny, zabudowania plebanijne i gospodarcze. Ta własność stanowi jedynie tylko beneficjum kościelne. Plan tego beneficjum przedstawia się następująco:

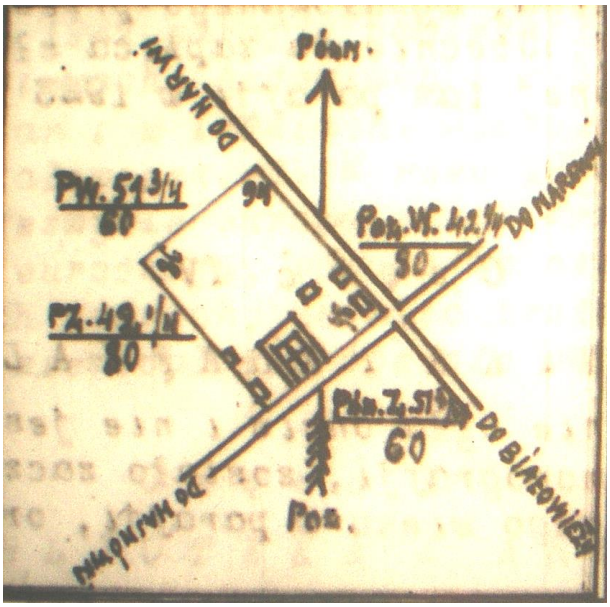

Z chwilą wskrzeszenia parafii w Narewce, parafianie zobowiązali się do zbiórki zboża w naturze na utrzymanie proboszcza, dokonywanej każdego roku według możności dającego, niemniej jednak 2 kg z dziesięciny posiadanej własności ziemskiej.

Obecnie ta zbiórka od dłuższego czasu została już zaniechana i jako taka przestała istnieć. Kościół również nie posiada żadnej fundacji, ani też nabytych dóbr przez parafię.

Jedynym środkiem utrzymania proboszcza jest tylko stała miesięczna dotacja, przewidziana Konkordatem, która wynosi, po dokładnych potrąceniach przez księdza dziekana, jako płatnika, przeszło sto złotych, wypłacanych zawsze z dołu. Do tej dotacji dochodzą nikłe opłaty za posługi religijne. Z tych ostatnich proboszcz utrzymuje kościół, kancelarię parafialną, oraz wypłaca 10 % organiście, którego poza tym utrzymują parafianie świadczeniami w naturze.

Zabudowania parafialne stanowią: plebania, dom dla służby kościelnej, dwa chlewy i stodoła. Plebania jest wygodna, dobrze wykonana i znajduje się od kościoła w odległości 45 metrów.

Rozdział III
Kościoły filialne i klasztory.

Kościołów filialnych i klasztorów na terenie parafii nie było nigdy i obecnie również nie ma. Z kaplic była tylko 1 w Hajnówce, powiatu bielskiego. Jako kaplica nie była specjalną budowaną, lecz została przerobiona z kina, wybudowanego przez okupantów niemieckich podczas wojny światowej. Obecnie ta kaplica służy jako kościół parafialny, dla nowoutworzonej tam parafii w 1923 roku, należącej dziś do diecezji pińskiej.

CZĘŚĆ IV
Kronika parafialna.

Kronika parafialna nie była ongiś i nie jest dziś prowadzona. To, że jest zawarte w tej monografii, zostało zaczerpnięte z ustnego opowiadania ludzi sędziwego wieku w parafii, oraz ze skromnych akt parafialnych.

Ludność miejscowa, wiekiem najstarsza, nie przypomina sobie żadnych wojen, prowadzonych na terenie parafii, poza wojną światową i inwazją bolszewicką. Z wojny światowej o potyczkach wojennych ludzie mało tu wspominają, gdyż większych potyczek na tutejszym terenie nie było. Podczas inwazji bolszewickiej w chwili powrotu bolszewików, została stoczona znaczniejsza bitwa na północno-wschodnim pograniczu parafii nad rzeką Narwią. Pobyt bolszewików na terenie parafii, chociaż krótki, dał się jednak mocno odczuć miejscowej ludności nie tylko pod względem materialnym, ale również pod względem moralnym. Pod tym ostatnim

względem skutki wpływu komunistycznego maja mocno jaskrawy charakter i w dobie obecnej, a szczególniej uzewnętrzniają się one wśród ludności prawosławnej.

Wiadomości o udziale parafian w powstaniach polskich nie przeszły w szczegółach do obecnego pokolenia. Pod tym względem przechodzi tylko z pokolenia na pokolenie przekonanie, że za udział parafian w powstaniu 1863 roku została parafia pozbawiona kościoła, sama istnieć przestała, oraz dobra dworskie na terenie parafii uległy konfiskacie.

Na terenie parafii nie są znane żadne wydarzenia natury politycznej, jak zjazdy i rokowania pokojowe.

Ludźmi zasłużonymi i wybitnymi parafia poszczycić się nie może. A jeśli takowi byli, to jednak tradycja o nich nie pamięta.

Epidemie w parafii musiały mieć miejsce, o nich jednak szczupłe pozostały wiadomości. Starsi ludzie wspominają tylko czasy w których grasowała epidemia cholery, chociaż dokładnie roku określić nie potrafią. Najprawdopodobniej sięga on czasów powstania 1863 roku. W czasie wojny, za okupacji niemieckiej, w parafii grasowała epidemia tyfusu plamistego. Klęsk żywiołowych w parafii nie pamiętają. W roku 1927 parafię nawiedził huragan, który poczynił wiele szkód w zasiewach, budowlach i dobytku gospodarczym, nie szczędząc również ofiar w ludziach. Odczuł także jego dotkliwie i drzewostan puszczy białowieskiej. W roku 1928 parafię nawiedziła, dotkliwa surowa zima. przyczyniła się ona tu do wielkich rozmiarów nieurodzaju, powodując niezwykłą drożyznę. Jakie ceny tu były w różnych czasach, ustalić trudno. Panuje jednak tu przekonanie, że ceny ziemiopłodów obecnie są najniższe.

CZĘŚĆ V
BIBLIOTEKA I ARCHIWUM.

Rozdział I
Druki

Przy kościele istnieje biblioteka parafialna. Założył ją w 1934 roku ks. Tomasz Kaliński, miejscowy proboszcz. Zaofiarował on dla niej ze swego księgozbioru 335 książek. Pod względem treści zostały one podzielone na 4 działy. Dział I-szy stanowią książki dla dzieci; dział II-gi dla młodzieży; dział III-ci dla wszystkich; dział IV-ty książki o treści religijno-moralnej. Stosownie do tych działów jest prowadzona inwentaryzacja książek.

Oprócz biblioteki parafialnej, są biblioteki przy szkołach powszechnych. Posiadają one tylko dział beletrystyczny i książki dla dzieci.

Rozdział II
Archiwum i rękopisy.

Przy kościele znajduje się nikłe archiwum parafialne. Znajduje się ono razem z biblioteką, w kancelarii parafialnej. Zasługujących na uwagę aktów i dokumentów w nim nie ma. Aktu erekcji parafii archiwum nie posiada. Jest w nim tylko akt poświęcenia kościoła. Został on sporządzony w Narewce dnia 5(18) października 1914 roku przez ks. Wiktora-Adama Białłozora, dziekana prużańskiego, w związku z dokonaniem przez niego poświęcenia nowo wzniesionego kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela. Dokument ten jest opatrzony tylko podpisem bez pieczęci.

Parafia kopiariusza, oraz dawnych inwentarzy nie posiada. Księgi metryczne w archiwum są następujące:

1. metryk chrzestnych: od 1778 do roku 1866 w 9-ciu tomach; od roku 1908 – w 4 tomach.
2. metryk ślubnych: od roku 1778 do roku 1866 w 3 tomach; od roku 1908 w 2 tomach.
3. metryk pogrzebowych: od roku 1778 do roku 1866 w 3 tomach; od roku 1908 w 2 tomach.

Nadmienić należy, że od roku 1778 do roku 1818 zapisywano do jednej księgi metryki chrzestne, ślubne i pogrzebowe. Parafia nie posiada zbiorów listów, otrzymywanych przez proboszczów.

Poza nikłym archiwum kościelnym, żadne inne archiwum w parafii nie jest znane.

Monografia rzymsko-katolickiej parafii i kościoła w Narewce została napisana na mocy polecenia J.E. Księdza Romualda Jałbrzykowskiego, Arcybiskupa i Metropolity Wileńskiego, danego piszącemu podczas Wizytacji Kanonicznej w roku 19332 w dniu 23 miesiąca maja, objętego protokołem wizytacyjnym z tejże daty.

Autor Monografii, będąc pozbawionym możności wykorzystania archiwalnych danych z powodu ich zniszczenia podczas wojny światowej, pracę swoją oparł na danych, zaczerpniętych z skromnego zbioru dokumentów parafialnych, opowiadań miejscowych ludzi o wieku sędziwym, oraz z własnej dziesięcioletniej obserwacji na terenie parafii narewkowskiej.

KONIEC.

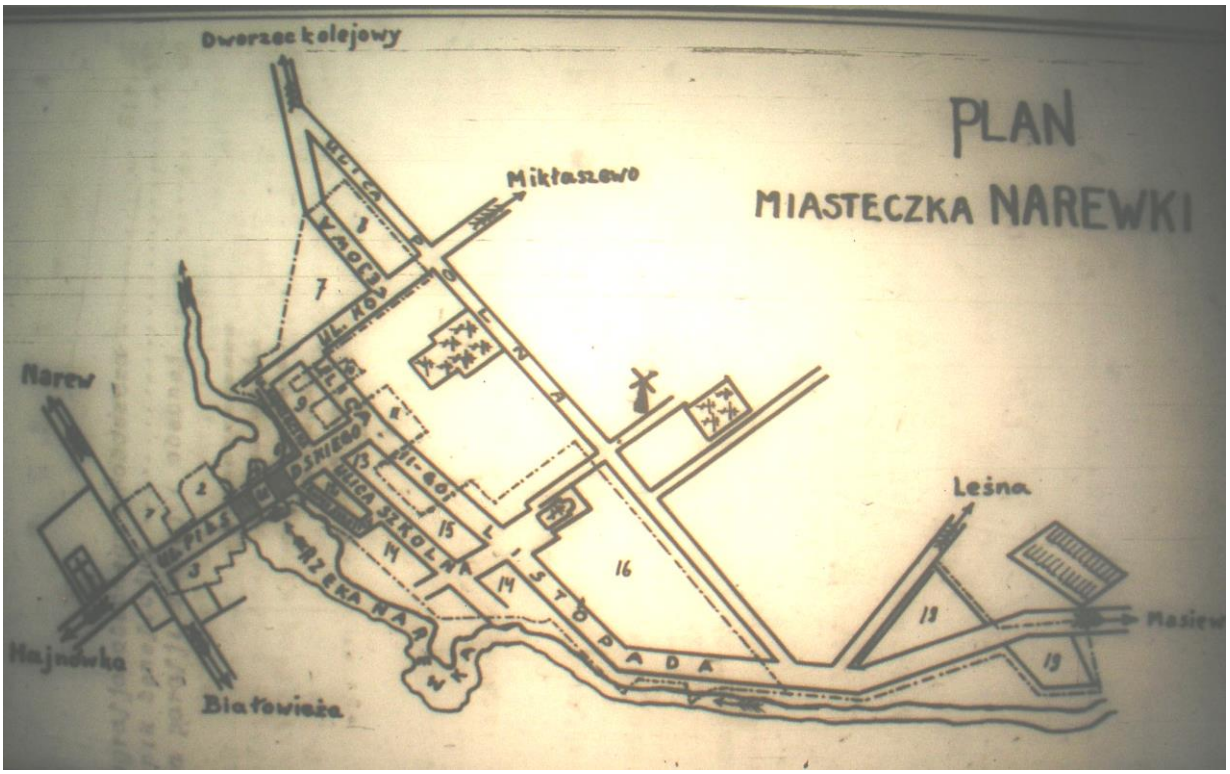

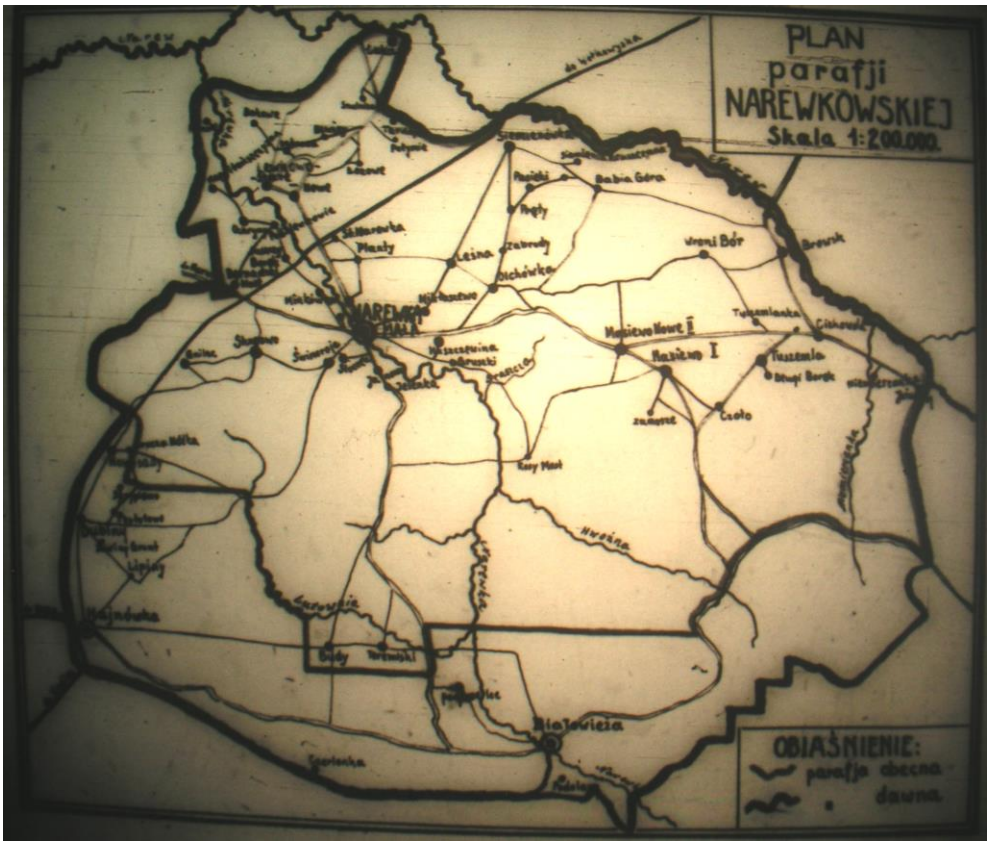
PLAN
parafji
NAREWKOWSKIEJ
Skala 1:200.000
OBIAŚNIENIE:
parafja obecna
dawna.

Ks. Wagner z dziećmi

Ks. Tomasz Kaliński

chrzest w kościele w Narewce

Pożar kościoła w lipcu 1965 roku

Obecny kościół wybudowany w roku 1973 roku.

W latach 1970-73, dzięki zaangażowaniu proboszcza ks. Tadeusza Krawczenki, zbudowano nowy, murowany kościół. Projekt świątyni, z charakterystyczną fasadą w typie lombardzkim, sporządził inż. arch. Michał Bałasz.
Dnia 11 XI 1973r. świątynię konsekrował Ksiądz Biskup Henryk Gulbinowicz Administrator Apostolski Archidiecezji w Białymstoku.